

Tefsir Araştırmaları Dergisi
The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2023 (Nisan/April)

Tâbiîn Döneminde Kur'ân Tefsiri -Nâfi' Mevlâ İbn Ömer Örneği, Yazar Yunus Emre Gördük (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 382 Sayfa, ISBN: 6059283950

The Exegesis of the Qur'an in the Tâbiîn Period -Nâfi' Mevlâ İbn Ömer Example, author Yunus Emre Gorduk (Istanbul: Siyer Publications, 2017), 382 Page, ISBN: 6059283950

Deđerlendiren/Reviewed by

Sema ÜNAL

Arş. Gör. Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı
Research assistant, Celal Bayar University, Faculty of Theology
Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir
Manisa, Türkiye
sema.unal@cbu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5385-7639>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Arařtırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 08/12/2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 27/04/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 30/04/2023

Atıf / Citation: Ünal, Sema. “Tâbiîn Döneminde Kur'ân Tefsiri -Nâfi' Mevlâ İbn Ömer Örneği, yazar Yunus Emre Gördük (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 382 Sayfa”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Nisan/April, 2023), 430-435.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayıncı / Published by: Ali KARATAŞ / Türkiye

Öz

Rivayet tefsirlerinin olmazsa olmazlarından biri de tâbiîn kavlidir. Bu tefsirlere tâbiîlerin katkısı son derece fazladır. Kabul edilip edilmemesi bir yana âlimlerin çoğu tâbiîn tefsirini eserlerinde kaynak olarak göstermektedir. Tanıtımını yaptığımız “*Tâbiîn Döneminde Kur’ân Tefsiri -Nâfi’ Mevlâ İbn Ömer Örneği*” adlı kitabın yazarı olan Yunus Emre Gördük’ü bu eseri yazmaya yönlendiren şey de henüz doktora ders dönemindeyken hocasının Mevâlî tâbiîlerin Kur’ân’ın anlaşılmasına dair katkılarının incelenmesi gerektiğini belirtmesidir. Yazarın titiz çalışmaları sonucu eser yaklaşık on sene sonra ilk baskısıyla yayımlanmıştır. Yazarın da ifade ettiği gibi Aydemir’in “*Rivâyetlerin Olasılığı Teorisi Işığında Nâfi’ Mevlâ İbn Ömer*” isimli çalışma dışında Nâfi’ Mevlâ İbn Ömer ile ilgili yazılan özgün bir esere rastlanmamıştır. Aydemir, eserini hadis alanı çerçevesinde inceleyip araştırmışken Gördük Nâfi’nin tefsir ilmine katkılarından bahsetmiştir. Yazar birinci bölümde “Nâfi’nin Şahsî Hayatı ve İlmî Cephesi” başlığının altında Nâfi’nin hayatına, hocalarına ve öğrencilerine değindikten sonra kitabın ana hedefinin bahsedildiği ikinci bölümde ise “Nâfi’nin Rivayetleri ve Tefsir Literatürüne Etkisi” başlığı altında Nâfi’nin tefsirle ilişkili rivayetlerine yer vererek genel değerlendirmelerde bulunur. Rivayetleri incelerken de tefsir kitaplarındaki Nâfi’ lafzının geçtiği her satırı incelediğini belirtir. Ayrıca Nâfi’nin rivayetlerine yer verirken isnâdın tamamını zikrederek rivayetlerin güvenilirliğine de dikkat çeker. Bu bağlamda eserin yazarın titiz araştırmasıyla telif edildiğini ve tâbiîn döneminde Kur’ân tefsiri -Nâfi’ Mevlâ İbn Ömer örneği üzerinde şekillendiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mevâlî, Tâbiîn, Nâfi’, Rivayet.

Abstract

One of the sine qua non of the narration tafsir is the qawl of the al-tâbiîn (the saying/opinion of the al-tâbiîn). The contribution of the tâbiîn to these tafsirs is extremely high. Regardless of whether it is accepted or not, most of the scholars refer to the tafsir of the tâbiîn as a source in their works. The thing that prompted Yunus Emre Gördük, the author of the book entitled “The Exegesis of the Qur’an in the Tâbiîn Period -Nâfi’ Mevlâ İbn Ömer Example”, which we have introduced, to write this work, is that his teacher stated that the contributions of the Mevâlî tâbiîn to the understanding of the Qur’an should be examined while he was still in his doctoral course. As a result of the author’s meticulous work, the work was published in its first edition approximately ten years later. As the author has stated, in the light of Aydemir’s Theory of Probability of Narrations, no original work has been found about Nâfi’ Mevlâ İbn Ömer, except for the work named Nâfi’ Mevlâ İbn Ömer. Aydemir, while examining and researching his work within the framework of hadith, talked about Gördük Nâfi’s contributions to the science of tafsir. In the first part, under the title of “Nâfi’s Personal Life and Scientific Front”, the author mentions Nâfi’s life, his teachers and students, and in the second part, where the main goal of the book is mentioned, under the title of “Nâfi’s Narrations and Its Effect on Tafsir Literature”, Nâfi’s narrations related to tafsir are discussed and makes general evaluations. While examining the narrations, the author states that he examined every line in which the word Nâfi’ in the tafsir books is mentioned. In addition, while giving the narrations of Nâfi’, he mentions the entire isnad and draws attention to the reliability of the narrations. In this context, it is possible to say that the work was compiled by the author’s meticulous research and was shaped on the example of the Qur’an exegesis -Nâfi’ Mevlâ İbn Ömer in the Tabiîn period.

Keywords: Tafsir, Mevâlî, Tâbiîn, Nâfi’, Narration.

Kur’ân-ı Kerîm’in tefsirinde ilk müracaat edilmesi gereken kaynak, ilahi vahyin de belirttiği üzere Hz. Peygamber’dir (s.a.s.). Çünkü Allah Teâlâ Hz. Peygamber’i (s.a.s.) kastederek “*Biz bu Kur’ân’ı sana insanlara açıklayasın diye indirdik*”¹ buyurmuştur. Allah Resûlü’nün (s.a.s.) yanında bulunup onun gerek sözlerine gerek fiillerine şahit olup, Kur’ân’ın ilk muhatapları ünvanını kazanan sahâbe neslinin ise tefsirde ikinci kaynak olarak zikredilmesi kaçınılmazdır. Sahâbenin gerek Allah Resûlü’nden (s.a.s.) yaptığı nakilleri gerek kendi sözlerini sonraki nesillere ulaştırıp, onlara ilmî ve amelî boyutta nasıl hareket edeceklerine dair ışık tutan nesil ise sahâbenin öğrencileri konumundaki tâbiîlerdir. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerîm’in tefsirinde Hz. Peygamber (s.a.s.), sahâbe ve tâbiîn nakilleri oldukça önem

¹ en-Nahl 16/64.

arz eder. Çalışmamız, Prof. Dr. Yunus Emre Gördük'ün *Tâbiîn Döneminde Kur'ân Tefsiri – Nâfi' Mevlâ İbn Ömer Örneği* isimli kitabını tanıtmayı hedeflemektedir. Titiz bir araştırmanın ürünü olan bu kitap 2017'nin Nisan ayında okuyucularla buluşmuştur.

Prof. Dr. Yunus Emre Gördük'ün *Tâbiîn Döneminde Kur'ân Tefsiri –Nâfi' Mevlâ İbn Ömer Örneği* adlı eseri, önsöz, çalışmada izlenen metotlar, giriş, iki bölüm, değerlendirme-sonuç, tablolar olmak üzere altı kısma ayrılır. Yazar önsözde kendisini bu kitabı yazmaya yönlendiren kimsenin doktora ders dönemindeki hocası olduğunu ifade eder. Zira hocası mevâlî tâbiîlerin Kur'ân'ın anlaşılmasına dair katkılarının incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Önsözde yazar kitabın içeriğine dair hangi başlıklarda ne anlatmak istediğine kısaca değinmiş ve Nâfi' hakkında Halis Aydemir'in “*Rivâyetlerin Olasılığı Teorisi Işığında Nâfi' Mevlâ İbn Ömer*” adlı eserinden istifade ettiğini belirtip kendisine şükranlarını arz etmiştir. Önsözü takip eden “Çalışmada İzlenen Metotlar” bölümünde ise yazar, eserini telif ederken öncelikle Taberî öncesi hadis külliyyâtındaki Nâfi' rivayetlerini incelediğini sonrasında ise başta Taberî'nin *Câmi' u'l-beyân*'ı olmak üzere rivayet tefsirlerine ve diğer meşhur tefsir kaynaklarına bakarak Nâfi' ile ilgili rivayetleri değerlendirdiğini vurgulamıştır. Öte yandan eserinin ilgi sahasının Nâfi'nin sadece tefsir zımınında kullanılan rivayetlerinden ibaret olduğunu dile getirerek çalışmasının sınırını ortaya koymuştur. (s. 9-15).

Yazar giriş bölümünde Ebû Abdillah Nâfi'nin mevâlî olmasından hareketle “Arap Toplumuna Genel Bakış”, “Mevâlî'nin Arap Toplumundaki Yeri”, “Mevâlî Tâbiîlerin İslâm İlimlerindeki Yeri” ve “Mevâlî'ye Mensup Müfessir Tâbiîler ve Tefsir İlmine Katkıları” şeklinde dört başlıkla okuyucuya öncelikle tarihsel perspektif sunar. İlk başlıkta Arap toplumuna kısaca giriş yaparak, Arapların soylarının nereden geldiğine, göçebe hayatını benimsediklerine, asabiyetin aralarında ne kadar önemli olduğuna değinerek; söz konusu toplumun içinde yaşayan insanların “asiller”, “köleler” ve Arabistan dışından esir, köle şeklinde getirilen ya da başka amaçlarla Arabistan Yarımadası'na göç eden “mevâlî”ler olarak ayrıştığını ifade eder (s. 19-31).

“Mevâlî Tâbiîlerin İslâm İlimlerindeki Yeri” başlığı altında yazar, mevâlilerden âlim kabul edilenlerden, onların islâmî ilimlerle meşgul olmalarından ve İslâmî ilimler açısından oldukça önemli katkıları bulunduğundan bahseder. Nitekim mevâlî tâbiîlerden Nâfi' de sahâbenin önde gelen âlimlerinden sayılan ve Abâdile'den olan Abdullah b. Ömer'in (r.a.) yanında bulunarak ilimle iştigal meziyetini elde edenlerdendi. Bu konuda Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'in (ö. 182/798) Abdullah b. Abbas (ö. 68/687), Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692), Abdullah b. Ömer (ö. 73/692) ve Abdullah b. Amr (ö. 65/684) yani meşhur 'Abâdile' vefat ettiği zaman Medine hariç bütün beldelerde fıkıh bilgisi mevâliye geçti' tespiti, mevâlilerin ve özellikle de Nâfi'nin ilmî gelenekte ne kadar önemli mevkide yer aldıklarını göstermektedir.” (s. 32-39).

Giriş kısmının “Mevâlî'ye Mensup Müfessir Tâbiîler ve Tefsir İlmine Katkıları” adlı son başlığında ise yazar, kısaca müfessir sahâbe ve tâbiîlerin isimlerini verip, onların tefsir özelliklerinden bahseder. Ayrıca Mekke, Medine ve Irak'ta kurulmuş olan tefsir medreselerinin müderris ve talebelerinden bahsederken buradaki talebelerin çoğunlukla mevâlî olduğuna

değinerik, sahâbe ile tâbiîn tefsirinin arasındaki farklılara yer verir. Kitabın bu bölümünde yazarın müfessir tâbiîlere, tefsir tarihiyle ilgili çalışmalardaki “tâbiîn döneminde tefsir” başlığı altında zikredilen bahislere değinip, detaylı bir şekilde bu dönemi incelememesi, kitabın isminin okuyucular nezdinde çağrıştırdığı alanlara yeterince girmediğini gösterir. Zira kitabın isminde ilk göze çarpan şey, “Tâbiîn Döneminde Kur’ân Tefsiri” ismidir. Bu ise ilk etapta tâbiîn dönemindeki tefsirin hangi merhalelerden geçtiğine ya da kimler tarafından nasıl yapıldığına dair ayrıntılı bilgileri ele almayı hedefleyen bir başlığa benzer. Yazarın başlıkta Nâfi’ özelinde tâbiîn tefsirini araştırmaya sunması, onun söz konusu ana başlığa yer vermemesini gerektirmezdi. Öte yandan söz konusu problem hariç bu kitabın tabiîlerden Nâfi’-nin tefsir ilmine katkıları noktasında titiz bir araştırmayla ortaya konulduğu söylenebilir (s. 40-50).

Kitabın birinci bölümünde “Nâfi’-nin Şahsî Hayatı ve İlmî Cephesi” başlığı altında yazar, Nâfi’-nin hayatına ve ilmi kişiliğine tafsilatıyla değinir. Yazar, “Nâfi’-nin Hocaları” başlığı altında ise Nâfi’-nin birçok hocasına değinmişse de içlerinden sekiz tanesini hayatlarına kısaca işaret ederek hususiyetle zikretmiştir. Kitabına aldığı isimler, Abdullah b. Ömer (ö. 73/692), Ebû Hureyre (ö. 58/678), Hz. Âişe (ö. 58/678), Ümmü Seleme (ö. 61/680), Râfi’ b. Hadîc (ö. 74/693), Ebû Sa’îd el-Hudrî (ö. 74/683-684), Ebû Lübâbe el-Ensârî (ö. 25-50/645-670?), Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir (ö. 107/725) gibi sahâbi ve tâbiîlerdir. Nâfi’-nin hadis rivayet ettiği hocaları başta muksirûndan sayılan Abdullah b. Ömer, sahâbenin büyükleri ve tâbiîler olmak üzere otuz üç kişiye ulaşmıştır (s. 65-66).

Yazara göre Nâfi’ özellikle sahâbe ve tâbiîni dolaşarak hadis toplayan bir râvi değil, duyduğu rivayetleri nakleden bir râvidir. Çünkü en fazla hadis naklettiği hocası sürekli yanında bulunduğu Abdullah b. Ömer’dir. Aktardığı 534 rivayetin 462’si mevlâsı olduğu Abdullah b. Ömer’e dayanmaktadır. Yazarın belirttiğine göre Nâfi’-nin yaşadığı dönemde eğitim-öğretim sistemi, hadis alma/öğrenme/öğretme veya soru-cevap şeklinde karşımıza çıkmaktadır. O, Nâfi’-nin kendisinden hadis naklettiği kimseleri onun hocaları başlığı altında naklettikten sonra “Nâfi’-nin Öğrencileri”ne de değinmektedir. Nâfi’-den hadis dinleyen, ders alan ve ilminden istifade eden talebeleri pek çok sayıda bulunmasına rağmen yazar, okuyucuya özünde bilgi vermek için bunlardan Nâfi’-den daha çok rivayette bulunan on beş tane öğrencisine yer vermiştir. Ayrıca bu kısımda talebelerin vefat tarihlerini esas alarak kronolojik sırayı takip etmiş ve söz konusu talebelerin Nâfi’ ile yaşadıklarını anlatmıştır. (s. 66-101).

İkinci bölümde ise yazar “Nâfi’-nin Rivayetleri ve Tefsir Literatürüne Etkisi” başlığı altında Nâfi’-nin rivayetlerini genel olarak değerlendirmektedir. Buna göre Nâfi’-nin doğrudan tefsir ettiği âyetler çok az sayıdadır; ancak onun dolaylı yoldan tefsir ettiği âyetler daha fazladır. Buna göre Taberî (ö. 310/923) *Câmi’u’l-beyân’da* altmıştan fazla, İbn Ebî Hâtim (ö. 327/939) *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm’de* otuza yakın, Sa’lebî (ö. 427/1036) *el-Keşf ve’l-beyân’da* elliden fazla, Begavî (ö. 516/1122) *Meâlimu’t-Tenzîl’de* kırkı aşkın, İbn Kesîr (ö. 774/1373) *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm’de* seksene yakın ve Süyûtî (ö. 911/1505) *ed-Dürrü’l-mensûr’da* elli civarında âyetlerin izahlarında Nâfi’-den gelen nakillere başvurmuştur. Ayrıca Nâfi’-nin tefsirle ilgili rivayetlerine geçmeden önce onun i’tikad, fıkıh, sünnet ve şemâil, tarihsel ve siyasî olaylar, sahâbe-i kirâm, âdâb-ı muaşeret, ölüm ve ötesi gibi birbirinden farklı konulardaki nakillerine de yer vermektedir. Yazarın belirttiği gibi bu da gösterir ki Nâfi’ gerek dînî gerek

dünyevî işleri ilgilendiren birçok konu hakkında rivayette bulunarak kendinden sonra gelecek nesillere kılavuzluk etmektedir (s. 125-131).

Gördük, “Nâfi'nin Tefsirle İlişkili Rivayetleri” kısmını “Nâfi'nin Genel Anlamda Kur'ân ve Bazı Sûrelerle İlgili Rivayetleri”, “Nâfi'nin Bizzat Yaptığı Nakiller”, “Nâfi'nin Nüzul Sebepleriyle İlgili Rivayetleri”, “Nâfi'nin Nâsîh ve Mensuhla İlgili Rivayetleri”, “Nâfi'nin Âyet Muhtevâsındaki İfadeleri İzah Eden Rivayetleri”, “Nâfi'nin Âyet Muhtevâsıyla İlgili Genel Anlamda İlgili Olan Rivayetleri”, “Nâfi'nin Fıkhî Hüküm Bildiren Âyetlerle İlgili Rivayetleri”, “Nâfi'nin Kıraat Farklarıyla İlgili Olan Rivayetleri”, “Nâfi'nin Sahâbe ve Kur'ân Anlayışı ve Uygulamaları İle İlgili Bilgi İçeren Rivayetleri”, “Nâfi'nin Dolaylı Tefsir Malzemesi Olarak Kullanılan Rivayetleri” ve “Nâfi' Kanalıyla Aktarılan İsrâiliyyât Kaynaklı Rivayetler” olmak üzere on bir başlıkta incelemiştir. Onun bu başlıklarından anlaşılır ki Nâfi', yalnız tefsirle ilgili bilgiler vermemiştir, aynı zamanda ileride sistemli bir şekilde kurulacak olan tefsir usûlü ve tarihi ilmine de katkı sağlamıştır. Nâfi'nin rivayetleri arasında Kur'ân âyetlerinin bazılarıyla hadislerin bir kısmının birbirine uygun olması ya da birbirlerini desteklemesi nevinden gelen nakiller de bulunmaktadır (s. 213-228). Öte yandan yazar, bu kısmın alt başlıklarında sûre ve âyet numaralarını kronolojik sıraya riayet ederek vermiş ve ilgili âyet hakkındaki rivayetleri ele almıştır. Bu bağlamda o, Nâfi' ile ilgili rivayetlerin büyük çoğunluğuna özellikle de tefsirle irtibatlı olan nakillerine yer vererek konuyu tasvir noktasında ciddi bir gayret göstermiştir (s. 167-327).

Değerlendirme ve sonuç kısmında ise yazar, müfessir tâbiîlerin tefsire olan katkılarından ve Nâfi'nin Abdullah b. Ömer gibi sahâbenin önde gelenlerinden birinin yanında bulunmaktan dolayı onun ilminden son derece istifade edip bu ilmi kendinde saklamayıp sonraki nesillere aktarması sebebiyle bizim için ne kadar kıymetli olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır. Öte yandan yazar, Nâfi' kanalıyla nadiren gelen zayıf rivayetlere tefsirde değer taşıdığından dolayı yer verdiğini senedin ya da metnin güvenilirliğinin burada tartışılmasının konunun dışında olduğunu söylemektedir (s. 329-333). Kanaatimize göre yazarın bu görüşünde haklılık payı bulunmaktadır. Zira tefsir nakil geleneği ile hadis nakil geleneği birbirinden farklıdır ve tefsir rivayetlerini hadis kriterleriyle değerlendirerek bazı rivayetleri görmezden gelmek âyetlerin manasını anlamayı güçleştirebilir.

Son olarak yazar, sonuç bölümünün hemen ardından konunun akıllarda daha kolay yer etmesi için Nâfi'nin konulara göre yaptığı rivayet sayılarını ve ondan nakil yapan talebelerinin kaç hadis naklettiğine dair tablolar ortaya koymaktadır. (s. 339-342). Onun tablo şeklinde bunları belirtmesinin gerek öğrenci gerek ilimle iştigal edenler için oldukça faydalı olduğu kanaatindeyiz.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Sema ÜNAL

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledges that he received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The author declares that he have no competing interests.